

Azerbaycan Dış Politikasını Belirleyen Ögeler ve Denge Politikasına Yansımaları

Reha YILMAZ¹, Fatih Mehmet SAYIN²

Özet

Azerbaycan bağımsızlık sonrası dönemde birbirinden farklı özelliklere sahip üç dönem yaşamıştır. Bu dönemler kendi özelliklerini dış politikaya da yansıtmıştır. Ancak her üç dönemde de tarihi, ekonomik, jeo-stratejik, demografik, siyasi ögeler dış politikaya doğrudan etki etmiştir. Bu ögelerin etkisiyle küresel güçler bölgeye ilgi göstermiş ve Azerbaycan'la yakın ilişkiye girmenin yollarını aramıştır. Bu ögelerin etki oranına göre Azerbaycan dış politikası bazen Rusya'ya, bazen Batıya yönelmiş, bazen de bu güçler arasında denge kurmayı amaçlayan denge politikası şeklinde belirlenmiştir. Bu ögelerin dış politika üzerindeki etkisi ile devlet bazen ideolojiyi, bazen enerjiyi, bazen de başka bir unsuru dış politikanın ana ögesi yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, dış politika ögeleri, denge politikası

Elements of Determining the Foreign Policy of Azerbaijan and the Effects of Azerbaijan Balance Policy

Abstract

Azerbaijan has experienced three periods with different characteristics in the post-independence period. These periods reflected their properties in the foreign policy of the country. However, during each of the three periods, historical, economical, geo-political, demographic, and political elements have made a direct impact on foreign policy. The effect of these factors caused global powers sought to enter the region and make close relationship with Azerbaijan. According to the impact ratio of these elements, the foreign policy of Azerbaijan sometimes directed to West and Russia, sometimes towards the balance policy which aimed to establish balance between these policies. By the impact of these factors, sometimes ideology or energy, sometimes other elements has been made the main element of the foreign policy of the country by the state.

Keywords: Azerbaijan, elements of foreign policy, balance policy

---

¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çankırı-TÜRKİYE
E-posta: yilmazreha@gmail.com

² Canik Başarı Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Samsun-TÜRKİYE

Giriş

Azerbaycan dış politikası, Sovyetler Birliği'nin çökmesinin hemen sonrasında, daha Ekim 1991'de oluşmaya başlamıştır. Bu dönem Azerbaycan dış politikasının yapılandırılmasının ilk evresi olarak adlandırılabilir. Ancak bu dönemdeki dış politika başarısız bir dönemdir. Zira bu dönemde ne devlet ne de toplum bağımsız dış politikanın gerçekleştirilmesine hazır değildi. Dış politikada karar verici ve uygulayıcı kurumlar tam olarak oluşmamış ve kurumsal yapılanmasını tamamlamıştır. Bu dönemde Azerbaycan yeni kazanılmış bağımsızlıktan sonraki rehabet dönemini yaşadığından, ülkenin bağımsızlığını tehdit eden tehlikeleri görmekten uzak kalmıştır.

Azerbaycan dış politikasının birinci dönemi tek yönlü dış politika ve Rusya'ya bağımlılıkla karakterize edilebilir. İkinci dönem, dış politika programının marjinalleştiği, Türkiye eğilimli bir siyasetin başladığı, Rusya ve İran'la ilişkilerin zora girdiği, Batılı ülkelerle yürütülen ilişkilerde strateji eksikliğinin yaşandığı bir dönem olmuştur. Üçüncü dönemde, dış politikanın yeniden yapılandırıldığı ve uluslararası politikada etkin bir devlete dönüşme çabalarının görülmektedir. Dördüncü dönemde ise, bölgedeki etkin aktörler arasında denge politikası yürütülmüştür. Bu dönem politikası Denge Politikası olarak betimlenmiş ve bu politika Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü probleminin çözülmesi, diğer ülkelerle politik, ekonomik ve askeri işbirliği için uygun şartların oluşturulması, bölgesel ve uluslararası kurumlarla işbirliğinin sağlanması hedeflenmiştir. Bu dönemde Azerbaycan'ın milli menfaatleri için denge politikalarının uygulanması kaçınılmaz idi. Bunun birinci sebebi, dünya toplumları arasında, ülkenin yeni durumu ve pozisyonu hakkında doğru bir değerlendirme yapılması kaçınılmazdı. İkincisi, Azerbaycan'ın jeo-stratejik çıkarların kesişti yerde bulunması sebebiyle bölge ülkelerinin yanı sıra diğer kıtaların güçlü ülkelerinin de çıkarlarını göz önünde bulundurarak kendi dış politikasını düzenlemesi zaruruydu.

Denge politikası ile Azerbaycan, kendi dış politikasını düzelterek Batı ve Doğu'nun genel çıkarlarını ve öncelikle de kendi milli çıkarlarını önde tutarak dış politikasını dengelemeyi amaçlamıştır. Bu amaçları sağlayabilmek için Denge Politikasına evrensel çıktılar ve bu politikayı hedeflere taşıyabilecek öğeler etkin olmuştur. Bu kapsamda ekonomik, jeo-stratejik, politik ve kültürel öğeler ön plana çıkarak Azerbaycan dış politikasına daha önce hâkim olan etnik, tarihi ve din öğelerinin yerini almıştır. Böylelikle Azerbaycan daha evrensel, daha küresel politikalar uygulayabilmiş ve uluslararası entegrasyonu sağlayabilmiştir.

Azerbaycan Dış Politikasını Belirleyen Ögeler

Ülkelerin dış politikaları yalın olarak belirlenmez. Her ülke dış politikasını gerek yönetim gerekse toplumu için önemli öğeleri dikkate alarak belirlemektedir. Bu öğeler sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi olabilmekte ve hükümetlerin politika yönüne göre öncelikleri değişmektedir. Azerbaycan'ın kuruluşundan itibaren dış politika öğeleri hükümetlerin öncelikleri ve devletin içinde bulunduğu koşullara göre değişmiş ve ülkenin dış politikası bu şartlara öğelere göre belirlemiştir. Azerbaycan'ın dış politikasına hâkim olan öğeleri tarihsel, kültürel, dini, demografik, ekonomik, jeopolitik ve politik olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu öğelerin Azerbaycan için anlamını kısaca açıklamakta fayda var.

Tarihsel Öğe

Bölgenin tarihine bakıldığında Azerbaycan uzun süre Türk, İran ve Rus devletlerinin işgalinde kalmış, doğal olarak bu devletlerin halklarıyla yakın ilişkilere girmiştir. Bu nedenle bağımsızlığını kazandığı Demokratik Halk Cumhuriyeti ve Sovyet sonrası dönemde Azerbaycan Cumhuriyeti dönemlerinde ülkenin dış politikasının belirlenmesinde de bu devletlerin etkisi olmuştur.

Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasında Osmanlı Devleti'nin, yıkılışında Sovyet Rusya'nın etkisi büyüktür. Aynı şekilde İran'ın dini liderliği de devletin iç yapısının belirlenmesi ve bu yapının dış politikaya yansımada etkin olmuştur. Sovyet sonrası dönemde de Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanma, sürdürme, uluslararası kamuoyuna kabul ettirme, toprak bütünlüğünün korunması, işgal edilen toprakların geri verilmesi ve nihayet Karabağ sorununun çözümü konusunda Rusya, Türkiye ve İran doğrudan etkili olmuştur³.

Azerbaycan dış politikasında tarihi ögenin etkin olduğu ülkelerden birisi Türkiye'dir. Zira Azerbaycan Türkleri ve Anadolu, Azerilerin deyimiyle Osmanlı Türkleri tarih sürecinde yakın ilişki içinde olmuştur. Bu ilişki daha çok karşılıklı çekişme şeklinde kendini göstermiştir. Akkoyunlu-Osmanlı, Safevi-Osmanlı bunun göstergesidir. Ancak I. Dünya Savaşı ve sonrasında bu iki toplum yaklaşmış, Osmanlı ve Azeri Türkleri zor şartlarda birbirine yardımcı olmuştur⁴. Aynı şekilde Sovyetler Birliğinin yıkılışı ile

---

³ Samir Mardanov, *Azerbaycan-ABD İlişkileri ve Azerbaycan'da ABD Algısı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası ilişkiler Anabilim Dalı, 2012, s. 7-8.

⁴ Bakınız. Betül Aslan, "I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türkleri'nin Erzurum Ahalisine Yaptığı "Kardeş Kömeği" (Yardımları)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 6, 1996, s. 161-178; *Azerbaycan Xalq Cümhuriyyeti ve*

bağımsız olan Azerbaycan'ı ilk tanıyan devlet olan Türkiye, ülkenin yeniden yapılandırılmasında önemli yardımlarda bulunmuştur. Bu nedenle Türkiye, Azerbaycan dış politikasında tarihi bir öge olarak önemli bir yere sahiptir.

Türkiye gibi Kafkasya'ya komşu ancak taşıdığı özellikler nedeniyle bir Kafkas ülkesi kabul edilen İran'da tarihi olarak Azerbaycan'a doğrudan etki eden bir devlettir. Dünya tarihine bakıldığında Farslar ve Azeri Türklerin yakın ilişki içinde olmuştur. İran'da kurulan büyük devletlerden olan Akkoyunlular, Karakoyunlular ve Safeviler Türk hanedanları tarafından kurulmuş ve büyük bir imparatorluk haline getirilmiştir. Aynı şekilde İran devletleri Azerbaycan topraklarını hep kendi arka bahçeleri görmüş, burada ya kendileri doğrudan ya da kurulan hanlıklar aracılığıyla nüfuzlarını hissettirmiştir. Bu etki günümüzde de devam etmektedir. Bu nedenle Azerbaycan bağımsızlığına kavuştuktan sonra tarihi birlikteliği dikkate alarak dış politikasında İran'a hep yakın olmaya çalışmıştır⁵.

Azerbaycan tarihinde Türkiye ve İran kadar hatta onlardan daha fazla etkisi olan bir diğer devlet Rusya'dır. Azerbaycan son üç yüzyılı Rusya'nın kontrolü ve asimile politikaları altında geçirmiştir. Rusya'nın siyasi, kültürel ve ekonomik sömürüsü ülkenin her alanını etkilemiş ve bugünkü birçok sorunun ana kaynağı haline gelmiştir. Özellikle eğitim alanındaki baskı sonucu sosyal ve kültürel yapıda büyük dejenerasyon yaşanmış ve fiziken Azeri ancak düşünce olarak Rus nesiller yetiştirilmiştir. Bu nesiller ülkenin önemli noktalarına yerleştirilmiş ve ülkenin politikalarını belirleyen karar alma mekanizmasına doğrudan etki edebilecek konuma sahip olmuştur. Ebulfez Elçibey'den sonra bu durum değiştirilmeye çalışılsa da nesillerdir ülkenin genlerine işlemiş emperyalist yapının bir anda temizlenmesi mümkün olmamıştır. Bu nedenle ülkenin dış politikasını belirleyen öğelerden biri olarak tarihi öge Rusya'nın ülkeye doğrudan etkisini sağlamıştır.

Kültürel Öge

Azerbaycan jeostratejik konumu itibarıyla farklı kültürlerle doğrudan etkileşime girmiştir. Bu kültürler içerisinde Türk, Rus, İran, Arap ve Moğol kültürlerinin izlerini görmek mümkündür. Azerbaycan kültürü Türk

---

Qafqaz İslam Ordusu (Edit: M. Süleymanov, Mehmet Rıhtım) (Baku, Qafqaz Üniversitesi Yayınları, 2008).

⁵ Geniş bilgi için bakınız. Atay Akdevelioğlu, İran'ın Orta Asya, Afganistan ve Azerbaycan Politikası (1), http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_04.html, (erişim: 01.11.2012)

kültürünün bütün özelliklerini yansıtmaktadır. Her iki halk gelenekler ve inanışlar açısından benzeşmektedir⁶.

Dini kültür açısından ele alındığında Hıristiyanlık, İslam ve Museviliğin ülke kültürüne önemli yansımaları olduğunu kabul etmek gerekir. Ülke çoğunluğunu Müslümanlar teşkil etse de hala Hıristiyan, Musevi unsurlarda serbest şekilde yaşamlarını sürdürmektedir. Diğer dinlere ait vatandaşlar kendi ibadethanelerini açabilmekte, dini törenlerini yerine getirebilmektedir. Azerbaycan özellikle devlet başkanının hanımı Mehriban Aliyeva'nın çalışmaları ile kültürler arası diyalog ve işbirliği alanında önemli ilerlemeler elde etmiştir. Ülkede kiliseler açılmış, Sovyetler Birliği döneminde yıkılmış ya da tahribata uğramış farklı dinlere ait mabetler onarılarak yeniden ibadete kazandırılmıştır.

Azerbaycan'ın sahip olduğu kültürel farklılıklar bazı zıtlıkları da beraberinde getirmiştir. Diğer yandan kültürel kimlik kabulü yönünden politikacılarla halk arasında farklılık oluşmuştur. Halk kendisini Türk kültürünün bir parçası olarak görmekle birlikte, yöneticilerin "Azerbaycancılık" kimliğini oluşturma politikaları çerçevesinde coğrafi bir bölgeyi temel alarak, coğrafya kültürünü devletin resmi kültürü olarak kabul ettirmeye yönelik politikalar uygulamaktadır⁷. Bu çerçevede İlk çağlardan bugüne Azerbaycan topraklarında yaşamış tüm halkları Azerbaycan kültürünün bir parçası kabul ederek halkında bu kültürün bir parçası olduklarına inandırmaya yönelik politikalar yürütülmektedir. Buna yönelik olarak hazırlanan eğitim müfredatı okullarda okutulmaktadır.

Topraklarının büyük bir kısmı Asya'da bulunan Azerbaycan feodal ve göçebe toplumun kültürel izlerini taşımaktadır. Bunun doğal sonucu olarak iç politikada güç sahipleri muhalifleriyle uzlaşmak yerine, onları ortadan kaldırmayı tercih etmektedir. Toplumda kurumlardan ziyade güçlü lidere eğilim görülmektedir. Aileden devlete varıncaya kadar otoriteye alışmış halk, güçlü liderlerin faaliyetlerini sonuna kadar desteklemektedir⁸.

Dini Öğe

Azerbaycan toprakları tarih boyunca birçok inancın ve dinin yaşandığı yerlerden birisi olmuştur. Bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, küreselleşen dünyada bütün alanlarda olduğu gibi dini alanda da önemli değişikliklere

---

⁶ "Azerbaycanın Sosyal Yapısı", <http://www.ansiklopedim.com/detay/70/Azerbaycan-in-Sosyal-Yapisi.html>, (Erişim:02.10.2012)

⁷ Rafiğ Rustamov, *Azerbaycan Dış Politikasında Kimlik, Tehdit Algılaması ve Güvenlik Yaklaşımları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-2008, s. 174-222.

⁸ Mardanov, *Azerbaycan-ABD İlişkileri...*, s. 8-9.

uğramıştır. Sovyetler Birliği döneminde din ve dini öğeler toplumdaki uzaklaştırılmış olmasına rağmen bağımsızlıktan sonra eski değerini kazanmış ve toplum ile devlet hayatındaki yerini almıştır. Yirmi yılı aşkın bir dönemde bu alanda oldukça büyük yapılanmalar olmuştur⁹.

Azerbaycan halkının %90'ı İslam dinini kabul etmiştir. Nüfusun %10'u Rus, Ermeni, Ukraynalı ve Yahudilerden meydana gelmiş olup, Hıristiyan ve Musevi dinlerini benimsemiştir. Azerbaycanlı Müslümanların çoğunluğunu Şiiler oluşturmaktadır¹⁰. Şiilerin kendilerine ait özel bir din eğitim sistemleri olmakla birlikte Azerbaycan Şiilerinin durumu İran Şiilerinin durumundan farklılık göstermektedir¹¹. Azerbaycan Şiileri Türk kimliğine önem verdiği için kendilerini İran'dan ziyade Türkiye'ye daha yakın hissetmektedir. SSCB'den kalan laiklik mirası nedeniyle halkın dini serbest yaşama ve ifade etme özgürlüğü vardır. Bu nedenle Ateizm ülkede halen devam etmekte ve herhangi baskıya uğramamaktadır.

Azerbaycan topraklarının az bir kısmı Avrupa'da bulunmakla birlikte, başta Türkiye olmak üzere, Avrupa ülkeleriyle yakın ilişkileri nedenleriyle ülkede büyük bir Batı etkisi bulunmaktadır. Ayrıca, 12 Kasım 1995'te referandum yoluyla kabul edilmiş olan Anayasa'da "Azerbaycan devleti demokratik, hukuka dayalı, laik, üniter bir cumhuriyettir."¹² ifadesiyle Azerbaycan devletinin Batı değerlerini benimsediği hukuki olarak da kabul edilmiştir. Bu çerçevede dini faaliyetlerin yürütülmesi için Din İşleri Komitesi kurulmuş ve dini alanda faaliyet gösterecek kurumların bu komiteden izin alması zorunluluğu getirilmiştir. Bu husus yönetimin dini otoriteyi elinde bulundurma ve aşırılıklarla mücadele konusunda önceden önlem almayı tercih ettiğini göstermektedir.

Demografik Öğe

Azerbaycan'da son olarak yapılan 1999 yılı nüfus sayımına göre, 30'a yakın etnik grubun yaşadığı görülmektedir. Nitekim Sovyet dönemi son nüfus sayımlarında %80'lerde olan Azerbaycan Türk nüfusu, bağımsızlık sonrası yaşanan göç olayları nedeniyle oran olarak artmıştır. Bağımsızlık sonrası yapılan son sayımda nüfusun %90'ını Azerilerin oluşturduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bağımsızlık sonrası dönemde Ruslar, Ermeniler, Yahudiler

⁹ Elsavar Samedov, *Azerbaycan'da Din Eğitimi*, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006. s. 1-2.

¹⁰ Mardanov, *Azerbaycan-ABD İlişkileri...*, s. 9.

¹¹ Samedov, *Azerbaycan'da...*, s. 90 vd.

¹² *Azerbaycan Respublikasının Konstitusiyası*, <http://www.meclis.gov.az/?/az/topcontent/2>, (erişim: 27.09.2012)

ve Beyaz Ruslar'ın ülkeden göç etmeleri sonucu 1989 yılında %5.6 olan Rus ve Ermeni nüfus oranı, 1999'da %3'ün altına düşmüştür¹³.

2012 verilerine göre Azerbaycan nüfusu 9.235.100'dür. Bunların 4583,500'ü erkek, 4651,6'sı kadındır. Nüfusun %66'sı şehirlerde yaşamaktadır. Ortalama ömür 73 yıldır. Çocuk ölümlerinin oranı %2'dir. Nüfusun %53'ünü 35 yaşın altındakiler oluşturmaktadır. Yıllık nüfus artış hızı %1'dir¹⁴.

Azerbaycan nüfusunun %83'ünü Azerbaycan Türkleri oluşturmaktadır. En büyük azınlık %7 orana sahip olan Ruslardır. Azınlık olarak ikinci sırada %6 orana sahip olan Ermeniler gelmektedir. Kafkas halklarından Lezgiler %2 orana sahiptir. Kalan nüfusu Avarlar, Ukraynalılar, Tatarlar, Yahudiler ve Ahıska Türkleri oluşturmaktadır. 1988'den önce Azerbaycan'a bağlı Dağlık Karabağ özerk bölgesinde nüfusun %77'si Ermenilerden oluşurken, 2011 verilerine göre bölgede Ermeninüfusun oranı %98'e ulaşmıştır. Yine Azerbaycan'a bağlı bir diğer özerk bölge olan Nahçıvan'da ise nüfusun %96'sı Azerbaycan Türklerinden oluşmaktadır¹⁵.

Azerbaycan'ın yukarıda belirtilen demografik yapısı, dış politikasını etkileyen temel öğelerden biridir. Zira nüfusun çoğunluğunu oluşturan Türk etnik unsur ülkenin dış politikasının Türkiye'ye yönelmesini ve Azerbaycan'ın Türk devletleriyle yakın ilişki içerisinde bulunmasını istemektedir. Buna karşın ülkede etkin olan Rus azınlık ve Rus sempatisanı kesimler ülke politikalarının Rusya'ya yakın olmasını tercih etmektedir. Aynı şekilde ülkenin güney komşusu İran'da yaşayan 25 milyon Azeri Türküde ülkenin dış politikasına etki etmiştir.

Kafkasya'nın en büyük nüfusuna sahip Azeri Türklerinin büyük bir kısmı Güney Azerbaycan denilen İran'ın Kuzey eyaletlerinde yaşamaktadır. Bu nüfus Elçibey döneminde yükselen milliyetçi politikaların ana hedefi olan Azeri nüfus İran için ciddi bir endişe kaynağı olmuştur¹⁶. Bu nedenle İran karşı politikalar uygulamış ve Ermenileri desteklemiştir.

Jeopolitik Öğe

Azerbaycan 38°–25° kuzey enlemleri ile 44°–50° doğu boylamları arasında bulunan, Orta Asya, Ortadoğu ve Ön Asya'nın ortasında, Kafkas

¹³ Rehman Seferov, "Sovyet Dönemi ve Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Nüfusunun Etnik Yapısındaki Değişimler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 403, <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s17/seferov.pdf>, (erişim: 02.10.2012)

¹⁴ http://www.azstat.org/statinfo/demographic/az/AP_AZ_1.shtml, (erişim: 27.09.2012)

¹⁵ "Mardanov, *Azerbaycan-ABD İlişkileri...*, s. 9.

¹⁶ Alaeddin Yalçınkaya, *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler*, (Ankara, Lalezar Kitabevi, 2006), s.140-141.

dağlarının güneydoğu yamaçlarında yer almaktadır. Yüzölçümü 86.660 km², ülke sınırlarının toplam uzunluğu 3.660 km'dir. Kuzeyden Dağıstan Özerk Cumhuriyeti, kuzeybatıdan Gürcistan, güneyden İran, güneybatıdan Ermenistan ve Türkiye, doğudan Hazar Denizi ile sınırlanmıştır. Türkiye ile doğrudan sınırı ancak Nahçıvan Özerk Bölgesi ile olan 12 km'lik bölgedir. Azerbaycan, Nahçıvan Özerk Bölgesi ile Dağlık Karabağ Özerk Yönetim Birimi'ni de içine almaktadır.

Topraklarının %50'si dağlık alanlardan oluşan ve denizden 657 metre yükseklikte bulunan Azerbaycan'da dağlık alanlar Büyük Kafkasya, Küçük Kafkasya ve Talış dağlarından meydana gelmektedir. En yüksek yeri olan Tufan Dağı 4.489 metredir. Hinal Dağı, Deli Dağı ve Kedi Dağı önemli dağlardır. Azerbaycan topraklarının %40'ı aşkın bölümü düzlüklerden oluşmaktadır¹⁷.

Azerbaycan'ın coğrafi konum itibariyle hem doğal bir set, hem büyük devletlerarasında bir tampon bölge hem de ticaret yollarının üzerinde bir geçit olması nedeniyle jeopolitik konumu oldukça önemlidir. Bu konumu nedeniyle gerek bölgesel gerekse de uluslararası politikanın temel unsurlarından birini oluşturmuştur.¹⁸ Zira gerek I. Dünya Savaşı'nda gerekse de II. Dünya Savaşı'nda savaşan grupların elde etmek için büyük çaba harcadıkları bir bölge olmuştur. Bu amaç için Osmanlı Kafkas İslam Ordusu kurarak bölgeyi elde etmeye çalışırken II. Dünya Savaşında Almanlar Azerbaycan'ı elde etmek için Çeçenistan'a kadar ilerlemiştir. Soğuk Savaş döneminde de Azerbaycan Sovyetlerin en uç karakolu olmuş doğrudan Batı ittifakının tehdidi altında kalmıştır.

Ülkenin stratejik konumu gerek demokratik Azerbaycan Cumhuriyeti döneminde, gerekse de Azerbaycan Cumhuriyeti döneminde birçok problemin doğmasına sebep olmuş, faydadan çok zarar getirmiştir. Bu nedenle Azerbaycan devlet olarak dış politikasını oluştururken jeopolitik konumunu dikkate alarak kararlar vermek zorunda kalmıştır.¹⁹ Ayrıca zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarının varlığı, bağımsızlığını kazanmasından sonra Azerbaycan'ı jeopolitik açıdan dünya sahnesinde rekabet bölgesi haline getirmiştir.

---

¹⁷ "Coğrafi Konum", <http://azerbaycan.ihh.org.tr/genelbilgiler/cografikonum/cografikonum.html>, (erişim: 29.09.2012)

¹⁸ Reha Yılmaz, *Azerbaycan Dış Politikası ve Türkiye*, (Çankırı, ÇAVSAM Yay., 2012), s. 29.

¹⁹ Geniş bilgi için bakınız. Jamil Hasanli, "The Republic of Azerbaijan in International Relations System", *Azerbaijan in Global Politics Crafting Foreign Policy*, (edit. Alexandros Petersen, Fariz İsmailzade), (Baku, Azerbaijan Diplomatic Academy, 2009), s.25-67; Brenda Shaffer, "Permanent Factors in Azerbaijan's Foreign Policy", *Azerbaijan in Global Politics Crafting Foreign Policy* (edit. Alexandros Petersen, Fariz İsmailzade), (Baku, Azerbaijan Diplomatic Academy, 2009), s. 67-85.

Ekonomik Öge

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan'da pazar ekonomisine geçiş süreci başlatılmıştır. Ülkenin ekonomik açıdan en büyük zenginlikleri petrol ve doğalgaz yatakları, tarıma elverişli topraklarıdır²⁰. Ülke Sovyet döneminde önemli petro-kimya tesislerine sahip olsa da modernize edilmediğinden kullanılamaz durumdadır. Azerbaycan'da ekonominin belkemiği olan enerji sektörü, büyük oranda yabancı yatırım çekmeyi başarmıştır. 2011'de bu sektör, ülkenin tüm ihracat gelirlerinin % 86'sını karşılamış ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) % 44'ünü oluşturmuştur²¹. Bu husus Azerbaycan'ı özellikle enerji kaynaklarının çıkarılması ve pazarlanması konusunda yardım alabileceği devletlerle işbirliğine yöneltmiştir.

Bağımsızlığının ilk yıllarında Ermenistan ile yaşanan savaş, Rusya'nın Azerbaycan'a ulaşım ambargosu koyması ve Çeçenistan savaşı nedeniyle önemli iki petrol boru hattının kullanılamaması, yönetim zaafı, hukuki sistemdeki aksaklıklar, etnik bağlamda ayrılıkçı oluşumlar ekonomide ciddi bir buhran döneminin yaşanmasına neden olmuştur. 1991-1994 yılları bağımsızlığın ardından birçok problemle yüz yüze kalındığı ülkede sosyal, siyasal ve ekonomik problemlerin bunalıma dönüştüğü bir dönem oldu.

Bağımsızlığın ilk yıllarında Ermenistan ile yaşanan savaş, Karabağ ve etrafındaki şehirlerin işgali ve iç karışıklıkların ekonomiye olan olumsuz yansımaları Haydar Aliyev'in iktidara gelmesiyle birlikte uygulamaya koyduğu politikalar sonucunda son bulmuştur²². Zira Azerbaycan'da Haydar Aliyev'in iktidara gelmesiyle iktisadi karar alma süreci ve uygulamalarında istikrar sağlanmış, buda ekonominin verimli şekilde çalışmasına yardımcı olmuştur. Diğer yandan, IMF ve Dünya Bankası'yla işbirliği çerçevesinde yeniden yapılanma ve özelleştiren programları resmi programları yürütmeye başladı. Ülkede birçok orta ve uzun vadeli devlet programı uygulamaya konulmuştur. Kısaca siyasi istikrarın sağlanarak devam ettirildiği ortamda Hazar enerji kaynaklarının üretim ve ihracına ilişkin atılan adımlarla, ekonomide hukuki ve kurumsal düzenlemelerle, hazırlanarak uygulanan makroekonomik, bölgesel ve sektörel programlarla ülkede ekonomik istikrar sağlanmış uygun yatırım ortamı oluşturulmuş ve sürekli kalkınma sürecine gelinmiştir. 1994 yılından itibaren başlayan bu süreçte Azerbaycan

²⁰ *Azerbaycan İktisadiyatı*, (Bakı, Asiya Üniversitesi, 2009), s. 130.

²¹ <http://www.azstat.org/macroeconomy/indexaz.php>, (erişim: 12.02.2012)

²² Geniş bilgi için bakınız. Osman Nuri Aras, "Karabağ Ekonomisi ve Karabağ Savaşı'nın Ekonomik Etkileri", *Karabağ Savaşı Siyasi-Hukuki-Ekonomik Analiz*, Bakü, Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2008, s. 142-178

ekonomisi bütün sektörleriyle, tam rekabet ilkelerine dayalı serbest piyasa ekonomisine geçiş yönünde yeniden yapılanmıştır²³.

Bununla birlikte enerji sektörünün tek başına ülke ekonomisini kontrol edemeyeceğini bilen yöneticiler diğer alanlara da yatırım yapmayı planlamış ve bunun için yabancı sermayenin ülkeye getirmesi için gerek hukuki, gerekse siyasi düzenlemelere gitmiştir. Aynı şekilde bu alanda yatırım yapacak yabancı sermaye sahiplerine devlet sağlam güvenceler vermiştir. Yurtdışına yatırım yapacak Azeri işadamlarına da devlet koruması sağlanmıştır²⁴. Bu husus devletin dış politikada ekonomik öğeyi oldukça verimli şekilde kullanmak istemesinin açık bir göstergesidir.

Tablo 1: 2011-ci ildə Azərbaycan'ın ticari ortakları (1000 ABD Doları)²⁵

Ülkeler	Mal devri	%	İthal	%	İhraç	%	Ticaret dengesi
İtalya	9 595 565.5	26.4	254 566.4	2.6	9 340 999.1	35.2	9 086 432.7
Fransa	4 645 509.5	12.8	608 856.9	6.2	4 036 652.6	15.2	3 427 795.7
Rusya	2 828 452.0	7.8	1 641 094.8	16.8	1 187 357.2	4.5	-453 737.6
ABD	2 435 130.0	6.7	630 492.2	6.5	1 804 637.8	6.8	1 174 145.6
Türkiye	1 758 204.1	4.8	1 302 443.1	13.4	455 761.0	1.7	-846 682.1
Ukrayna	1 467 096.0	4	557 770.3	5.7	909 325.7	3.4	351 555.4
Almanya	1 368 654.9	3.8	845 291.0	8.7	523 363.9	2	-321 927.1
Endonezya	926 341.4	2.6	13 188.7	0.1	913 152.7	3.4	899 964.0
İsrail	855 131.7	2.4	37 556.6	0.4	817 575.1	3.1	780 018.5
Beyaz Rusya	731 310.8	2	64 540.1	0.7	666 770.7	2.5	602 230.6
Ülkelere göre	36 326 867.0	100	9 755 968.7	100	26 570 898.3	100	16 814 929.6

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu

Azerbaycan ekonomisinin yönü Batılı ülkelerdir. Azerbaycan'ın ticaret hacminin ilk on devlet arasında beş Batılı devlet bulunurken, BDT devletlerinden üç ve diğer Asya ülkelerinden iki ülke bulunmaktadır. Bu verilere göre Azerbaycan dış ticaretinin büyük oranda Batılı devletlerle gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda BDT devletleri ve diğer Asya devletlerinin de ülkenin ekonomisinde önemli yere sahip olduğu

²³ Aras, *Azerbaycan Hazar Ekonomisi ve Stratejisi*, (İstanbul, Derin Yayınları, 2008), s. 112-113.

²⁴ Aras, "Azerbaycan'ın Hazar ....", s. s. 112

²⁵ <http://www.azstat.org/publications/azfigures/2012/az/018.shtml>, (erişim: 31.10.2012)

görülmektedir. Ancak genele bakıldığında Azerbaycan ekonomisi ve dolayısıyla siyasetinin Batılı devletlerle yakın bir ilişki içinde bulunduğunu göstermektedir (Tablo 1).

Politik Öğe

Bağımsızlığını kazandıktan sonra “geniş yelpazeli” Azerbaycan Halk Cephesi (AHC) iktidara gelmiştir. Halk Cephesinin iktidara gelmesi dış politikada önemli bir değişimi beraberinde getirmiş ve Azerbaycan dış politikasını Türkiye öncülüğünde Batı üzerine kurulmuştur. Elçibey döneminde Türkiye, ülkenin iç ve dış politikasında önemli görevler üstlenmiş ve yakın bir işbirliğine gidilmiştir. Türkiye bir yandan Azerbaycan’ın uluslararası alanda tanıtılmasına yardımcı olmaya çalışırken, diğer yandan ülkenin kuruluş dönemindeki yapısal sorunlarını gidermeye ve Karabağ Savaşı’nda uğradığı zararları onarmaya çalışmıştır²⁶.

Elçibey iç ve dış politikasında “Bütün Azerbaycan” yani Kuzey ve İran’ın kontrolündeki Güney Azerbaycan’ı birleştirme ideolojisi ortaya atmış ve bu dış politikanın da önemli bir unsuru olmuştur. Elçibey’in “Bütün Azerbaycan” ideali son yirmi yılda giderek daha büyük politik bir anlam ve önem kazanmıştır. Elçibey tarafından sistemli bir biçimde ortaya konulan bu anlayış, milli bütünlük unsurunu, milli müstakillik ve milli devlet kavramları ile birlikte ele almıştır. Azerbaycan coğrafyasında önemli bir siyasi gelenek olan Müsavatçılığın “Türklük”, “Çağdaşlık” ve “İslam” ilkeleri arasına Milli Bütünlük’de Elçibey tarafından eklenmiştir²⁷.

1995’te Anayasa’nın kabulünden sonra başka siyasi partiler kurulmuş ve ülke siyasi hayatına atılmıştır. Ardından AHCP bölünmüş ve içerisinde birçok farklı parti çıkmıştır. Bunlar içerisinde Müsavat ve Azerbaycan Milli İstiklal Partisi (AMİP) özel öneme sahiptir. Her iki partinin programına bakıldığında dış politikalarını Türkiye ve Batı ile entegrasyon üzerine kurduklarını görmek mümkündür²⁸. Bu partilerin temel hedefi “Türklük”, “Çağdaşlık”, “İslam” ve Milli Bütünlük ilkelerine göre şekillenmiş, dış politika programları da ona göre belirlenmiştir.

Haydar Aliyev’in iktidara gelişiyle birlikte kurulan Yeni Azerbaycan Partisi dış politika sistemini denge politikası üzerine kurmuş ve bu politika doğrultusunda da parti programlarını belirlemişlerdir. H. Aliyev iktidarının dış politika çizgisi, “Azerbaycan devletinin bütün ülkelerle barış içinde yaşaması ve sorunlarını güç kullanmadan çözmesi, içişlerine karışılmaması,

²⁶ Yılmaz, “Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde Son Dönem”, *Bilge Strateji*, Cilt 2, Sayı 2, Bahar 2010, s. 26 vd.

²⁷ Okan Yeşilot, *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, (İstanbul, Kitabevi, 2005), s 181.

²⁸ Mardanov, *Azerbaycan-ABD İlişkileri...*, s. 10-11.

diğer devletlerle doğrudan diplomatik ilişkiler kurulması ve uluslararası kurumlarda temsil olunması” şeklinde tespit edilmiştir²⁹.

Elçibey’den sonra göreve gelen Haydar Aliyev, kendisinden önceki yönetimlerin yürüttüğü dış politikanın sonuçlarını, bölgedeki dengeleri gözeterak, biraz da kendi yönetim anlayışının ve daha önceden sahip olduğu ilişkilerin etkisiyle kendine özgü dış politika izlemiştir. İlk başta, Rusya’nın tepkilerini azaltmak için ve aynı zamanda beklentileri nedeniyle Rusya yanlısı politika izlemiş, ama daha sonra beklentileri yerine gelmediği için, giderek daha fazla dengeli dış politikaya dönmüştür.³⁰

Aliyev zamanında, Azerbaycan dünyanın birçok ülkesi ile ikili ilişki kurmuş, Avrupa Konseyi’ne üye olmuş, diğer çok sayıda uluslararası kuruluş ile ilişkiler geliştirmiştir. Özellikle, Türkiye açısından baktığımızda, Aliyev göreve ilk geldiği sırada, Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile önceden var olan iyi ilişkilerine, hatta kendisine Demirel tarafından sürekli yardım edildiği şeklinde iddialara rağmen, Türkiye ile ilişkilerde soğuma yaşanmıştır. Haydar Aliyev, ülkedeki Türkiye’ye yanlılarına baskı uygulamış, Türk yatırımcıların olanaklarını kısıtlamıştır. Ama bu çok uzun sürmemiştir ve Aliyev’in bunu Rusya’yı rahatlatma ve bu ülkeden kendisine yönelebilecek tehditleri azaltma amacıyla yaptığı iddia edilmektedir. Nitekim sonraki dönemlerde, Azerbaycan’da petrol ihalelerinde Türkiye’ye verilen pay artırılmış, Bakü’nün elektrik dağıtım ihalesi dâhil, çok sayıda önemli ihale Türk firmalarına verilmiştir. Yine de, iki ülkenin ilişkilerinin arzulanılan seviyede olmadığı ve potansiyelinin çok altında olduğu açıktır³¹.

İlhan Aliyev iktidara geldiğinde Yeni Azerbaycan Partisinin programını değiştirmeyerek babasının mirasına sahip çıksa da kısmen revize etmiş ve ülkenin küresel projelere entegrasyonunu ve bölgesel barışın sağlanması için komşu ülkelerle yakın işbirliğine yönelmiştir. Bir bakıma politik yapı bölgesel ve küresel barışın sağlanmasını sağlamak için kısmen de olsa dönüşüm yaşamıştır.

Bugün Azerbaycan siyasi hayatında Azerbaycan’da faaliyet gösteren partileri ideolojik açıdan sınıflamaya tabi tutarsak, Milliyetçi, Liberal ve Sosyal Demokrat ideolojiler çerçevesinde faaliyet gösteren Liberal Demokrat Parti (LDP), Vatandaş Birliği Partisi (VBP), Ana Vatan Partisi

---

²⁹ Araz Aslanlı, “Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikası: Genel Özellikler ve Karabağ Sorunu”, <http://www.1news.com.tr/yazarlar/20111212054700329.html>, (erişim: 12.12.2011)

³⁰ Yılmaz, “Azerbaycan Dış Politikası...”, s. 47-49.

³¹ İlhan Hasanov, *Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan’ın Dış Politikası (1993–2001)*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s. 198-199.

(AVP), Demokratik Reformlar Partisi (DRP), Azerbaycan Muhafazakâr Halk Cephesi Partisi (AMHCP), Büyük Kuruluş Partisi (BKP), Adalet Partisi (AP), Azerbaycan Sosyal Refah Partisi (ASRP), Ümit Partisi (ÜP) gibi çeşitli oluşumlar hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadır³². Bu partilerin her birisinin kendine has programları ve bu programlarda da kendine has dış politika ilkeleri mevcuttur. Bu nedenle hangi parti iktidara gelirse daha önce iktidara gelen partilerde görüldüğü gibi iç ve dış politik tercih ve yapılar değişecek ve bu politik ilkeler dış politikaya doğrudan etki edecektir. Bunun anlamı ülkede istikrarlı bir politik yapı olmayacağıdır.

Azerbaycan Dış Politikasını Belirleyen Öğelerin Azerbaycan Denge Politikasına Yansımaları

Haydar Aliyev ve İlham Aliyev döneminde Azerbaycan dış politikasının temelleri denge politikası çerçevesinde sürdürülmüştür. Haydar Aliyev döneminde temelleri atılan bu siyaset İlham Aliyev döneminde çok boyutlu hale getirilmiş, kurumsallaştırılmış, kadrolaştırılmış, uygulanmış ve önemli başarılar elde edilmiştir.

Azerbaycan bölgeyi Avrupa'ya bağlayan projeler konusunda öncül konumunu muhafaza etmiş, fakat NABUCCO örneğinde olduğu gibi riskleri tamamen kendisi üstlenmeden tarafların kaynak ve sorumluluğu ortakça paylaşmalarını istemiştir. NATO'ya entegrasyon ve Türkiye ile ikili askeri ilişkilerin de bölgesel risklere fırsat vermeden geliştirilmesi de bu çerçevede değerlendirilmiştir³³.

Denge politikası Haydar Aliyev'in ismiyle özdeşleştirilmektedir. H. Aliyev, dış politikayı iki aşama üzerine inşa etmiştir. İlk aşamada Aliyev iktidarı Ebulfez Elçibey döneminde uygulanan katı Batı yanlısı, Rusya ve İran karşıtı politikanın ülkede doğurduğu zararlı sonuçları ortadan kaldırmaya çalışmıştır. İkinci aşama ise, dış politikada dengeli bir siyaset uygulayarak, bölgede etkin olan uluslararası aktörler arasında uyumlu bir politika yürütmek olmuştur.

Dengeli dış politikanın niteliği “bütün ülkelerle barış içinde yaşama, sorunlarını güç kullanmadan çözüme, içişlerine karışmama, diplomatik ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi ve uluslararası kurumlarda temsil olunma”³⁴ şeklinde tasnif edilebilir. Kısaca özetlenen bu politikalar

³² A. Mensimli, “Azerbaycan'da Çokpartitli Düzenin Yerleşmesi”, *Soydaş Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, 1997, s. 3-12.

³³ Aslanlı, “İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikası”, *EkoAvrasya Bülteni*, <http://www.ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=14&Pid=10&Lang=TR>, (erişim: 09.09.2011)

³⁴ Ramiz Mehdiyev, *Azerbaycan: Globallaşma Dövrünün Talepleri*, (Bakü, Yeni Neşrler Evi, 2005), s. 220.

Azerbaycan'ın yeni dönemdeki dış politika hedeflerini göstermiştir. Buna göre Azerbaycan:

- Devletlerin bağımsızlığına, siyasal, sosyal ve ekonomik gelişme yöntemlerine, demokratik yöntemlerle oluşturulmuş kalkınma stratejilerine saygı duyacak,
- Uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde devletlerin sınırlarının zorla değiştirilmesine ve bağımsızlıklarının tehlike altına girmesine müsaade etmeyecek,
- Devletlerarasında ortaya çıkan sorunların barışçıl yollarla çözülmesini destekleyecek,
- Uluslararası alanda sosyal, ekonomik, toplumsal ve kültürel ilişkilerin ortak çıkar ve karşılıklı güvenlik ilkeleri çerçevesinde geliştirilmesine katkıda bulunacak,
- İki taraflı anlaşmalarda uluslararası hukuk kurallarına uygun davranılmasına yardımcı olacak,
- Ulusların prensipleri tanıyacak ve uygulayacak,
- İnsan haklarına saygılı olacak,
- Teröre ve devletlerin güvenliğini tehdit edecek diğer unsurlara karşı ortak mücadele verecek,
- Küresel sorunların çözülmesine ilişkin çalışmalara katılacaktır.

İlham Aliyev iktidara geldiğinde Haydar Aliyev'in çizgisini sürdüreceğini her fırsatta dile getirmiştir³⁵. İlham Aliyev döneminde dış politika, milli çıkarlara dayalı, halkın iradesiyle örtüşen, uluslararası kuruluşlarda Azerbaycan'ın nüfuz ve rolünü arttırmaya yönelik olmuştur.

Denge politikasının politikanın temel amaçlarından biri Azerbaycan'ı mücadele alanı olmaktan çıkartıp, işbirliği alanına dönüştürmek olmuştur.³⁶ Bunun için Aliyev iktidarları Batı ve Rusya arasında dengeli, uyumlu ve yakın bir politika yürütmeye çalışmış, ancak bu içişlerine müdahalesine kesinlikle müsaade etmemiştir.

Denge Politikasının temel önceliklerinden biri de çok yanlılıktır. Küresel ve bölgesel oyuncuların güç dengesini dikkate alan çok yanlılık, genelde Azerbaycan'ın ve özel olarak da İlham Aliyev iktidarının manevra imkânlarını genişletmiş ve bağımsız dış politika yürütmesine imkansağlamıştır.³⁷ Temeli Haydar Aliyev döneminde oluşturulan çok

---

³⁵ Aslanlı, "Azerbaycan'da Devlet Başkanlığı Seçimi ve Sonrasındaki Gelişmeler", *Karadeniz Araştırmaları -1*, http://www.karam.org.tr/Makaleler/1118809257_aslanli.pdf, (erişim: 12.10.2012)

³⁶ Yılmaz, "Azerbaycan Dış Politikası...", s. 52.

³⁷ Aslanlı, "İlhan Aliyev Döneminde...".

yanlılık Azerbaycan'ın jeopolitik konumu ve uluslararası sistemdeki gücü bakımından küçük devlet olmasının mantıki sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Azerbaycan'ın İlham Aliyev döneminde kabul edilen 23 Mayıs 2007 tarihli ilk Milli Güvenlik Belgesi'nde, Azerbaycan: “Batı ve Doğu”nun kavuştuğu coğrafyada bulunan, Avrupa'nın temel değerlerini paylaşan ve Avro-Atlantik güvenlik yapılanmasının ayrılmaz bir halkası olan ve aynı zamanda, İslam dünyasının bir parçası olarak” nitelendirilmiştir. Bu çerçevede Rusya, İran, ABD, AB ve Türkiye arasında bir denge sağlanarak, bölgede politika üreten ve kısmi ya da külli menfaatler bekleyen güçler arasında göreceli bir birliktelik de sağlayabilmiştir. Ülke milli çıkarlarını tehdit eden önemli sorunlarını bu birliktelik, eşgüdüm ve dengeleri gözetken politikalarla aşmaya çalışmıştır. Ancak bugüne kadar Azerbaycan'ın ulusal çıkarlarına bu devletlerin çoğu tarafından gereken önemin verilmemesi, Bakü'nün sertleşmesine ve savaş söylemlerine yönelmesine sebep olmuştur³⁸.

İlham Aliyev döneminde Azerbaycan Milli Güvenlik Belgesi'ne uygun olarak, hem bölgesel, hem de bölgeye ait olmayan ülkelerle en üst düzeyde ilişkiler kurmaya çalışmıştır. En üst düzey yetkililerin açıklamalarında dış politikanın temel yönünün Batı'ya entegrasyon³⁹ olduğu özel olarak vurgulansa da komşularla ilişkilerde çok yönlülük devam ettirilmiştir.

Denge politikası çerçevesinde hem Haydar Aliyev hem de İlham Aliyev Türkiye ile ilişkilerde etnik öğeyi kullanmayı tercih etmiştir. İlham Aliyev konuşmalarında defalarca Haydar Aliyev tarafından dile getirilen “Bir Millet, İki Devlet” söylemini vurgulamıştır⁴⁰. Bu çerçevede iki ülke halkı arasında sosyal ve kültürel işbirliği hızla gelişirken Azerbaycan ile Türkiye arasındaki siyasal ilişkiler yüksek düzeyini korumuş, hatta Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kurulmuştur. Ekonomik, askeri, kültürel alanlarda ciddi adımlar atılmıştır. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum gaz boru hattı, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı gibi projeler gerçekleştirilmiştir. NABUCCO projesinde işbirliği yapılacağı açıklanmıştır⁴¹. İkili ilişkilerde sadece Türkiye-Ermenistan sınırlarının açılacağına dair haberlerden kaynaklanan kısa süreli ve gayri-resmi soğukluk, Türkiye Başbakanı Erdoğan'ın Bakü'yü ziyaret etmesi ve

³⁸ Reha Yılmaz, “Ya İsrail Azerbaycan'ın Dengesini Bozarsa”, <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=617&konu=24&bolge=7>, (erişim: 27.09.2012)

³⁹ Samad Seyidov, “Stages in Azerbaijan's Integration into Europe”, *Azerbaijan Focus*, S. 2 (2), Ocak-Mart 2010, s. 57-66.

⁴⁰ *Petkim Yaşam Bülteni, Star Rafinesi Temel Atma Töreni Özel Sayısı*, Ekim, 2011, s. 17. http://www.petkim.com.tr/UserFiles/file/Basin/PetkimYasamDergisi/petkim_yasam_dergisi_STAR_Rafinerisi.pdf, (erişim: 03.10.2012)

⁴¹ Aslanlı, “İlhan Aliyev Döneminde...”.

Azerbaycan Milli Meclisi'nde konuşması ile önemli ölçüde, daha sonraki adımlar ile ise tamamen ortadan kalkmıştır. Bu husus tarihi ögenin ikili ilişkilerdeki baskınlığını açık olarak göstermiştir. Bununla beraber ekonomik ve jeo-stratejik öge de ilişkilerde etkin öge olarak ön plana çıkmıştır. Zira Azerbaycan'ın jeopolitik konumu Özal döneminden bu güne Türk güvenlik hatlarının ana kapısı olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin yeni vizyon arayışlarında Azerbaycan petrol ve doğal gazı ile, İpek Yolu gibi temel projelerdeki ortaklık bu ögelerin denge politikasındaki rolünü göstermektedir.

Denge politikasında tarihi öge de etkin bir rol üstlenmiştir. Gerek Rusya gerekse İran politikaları tarihi öge çerçevesinde aktif olarak devam ettirilmiştir. Bu kapsamda Rusya Federasyonu ile ilişkiler devam ettirilmiş, doğrudan doğruya iki ülkeyi ilgilendiren konuların yanı sıra bölgesel güvenlik ve enerji konularında ciddi adımlar atılmıştır. Ancak Rusya ile olan ilişkilerde sadece tarihi öge etkin olmamıştır. Aynı zamanda jeo-stratejik, kültürel ve ekonomik ögelerde bu iki ülke arasındaki ilişkilere etki etmiştir. Azerbaycan Milli Güvenlik Belgesinde Rusya ilişkilerinin çerçevesi şu şekilde çizilmiştir: “Azerbaycan ile Rusya arasında mevcut ilişkiler bölgenin istikrarı ve gelişmesi için önemli faktördür. Azerbaycan Cumhuriyeti Rusya Federasyonu ile ikili ilişkilerde, keza Avrupa bölgesel örgütleri, özellikle de BDT çerçevesinde çok yanlı ilişkilerde politik, ekonomik, güvenliğin sağlanması, uluslararası suçlarla mücadele ve diğer alanlarda stratejik ortaklık ve işbirliği yapmayı hedeflemektedir”⁴².

Jeopolitik öge Azerbaycan-İran ilişkilerinde öncül rol oynamaktadır. İran-Ermenistan, Azerbaycan-ABD ve Azerbaycan-İsrail ilişkilerinden kaynaklanan bazı gerginlikler Azerbaycan'ın jeo-stratejik konumunu önemli hale getirmiştir. Azerbaycan'ın Avro-Atlantik ittifaka entegrasyonu özel önem taşımaktadır. Bu entegrasyon çerçevesinde Azerbaycan ve Batılı kurumlar arası işbirliği özellikle İran ve Rusya'ya endişelendirmektedir.

Azerbaycan Avrupa Konseyi ve AB ile ilişkilerinde ise ekonomik öge önplana çıkmıştır. Azerbaycan'ın Avrupa ile ilişkileri “BDT ülkelerine Teknik Destek (TACIS), “Avrupa-Kafkasya-Asya Taşımacılık Koridoru” (TRACECA) ve diğer programlar çerçevesinde gelişmektedir. Azerbaycan'ın 2004 yılında Avrupa Birliği'nin Yakın Komşuluk Politikasınadâhil edilmesi ve bu politika çerçevesinde 2006 yılında kabul edilmiş Azerbaycan-Avrupa Konseyi Faaliyet Planının gerçekleştirilmesi

---

⁴² National Security Concept of the Republic of Azerbaijan Approved by Instruction No. 2198 of the President of the Republic of Azerbaijan, on 23 May 2007, s. 13, <http://merln.ndu.edu/whitepapers/Azerbaijan2007.pdf>, (erişim: 21.09.2012)

politik diyalog, ekonomik reformlar alanında işbirliğinin daha da geliştirilmesine katkı yapmıştır⁴³.

Sonuç

Azerbaycan tarih boyunca birçok devletin etkisi altında kalmıştır. Bu durum Azerbaycan'ın demografik, kültürel, sosyal ve siyasal yapısına yansımıştır. Bulunduğu stratejik konumu ve coğrafi özellikleri ülkeyi bölgesel ve uluslararası politikanın merkezine yerleştirmiştir. Bu konumu nedeniyle kısa süreler hariç bağımsız bir devlet olamamış, başka devletlerin hâkimiyeti altında yaşamak zorunda kalmıştır. Sovyetlerin yıkılışı sonrasında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, bağımsızlığını koruyabilmek için ağır bedeller ödemek zorunda kalmıştır. İç karışıklıklar, ayrılıkçı çatışmalar, ekonomik çöküntü ve Ermenilerle savaş Azerbaycan'ı çok zor durumda bırakmış, ülke dağılma noktasına gelmiştir. Bu karmaşa iç politikayı ve dolayısıyla dış politikayı da etkilemiştir.

Muttalibov ve Elçibey dönemleri tek kutuplu politikaların uygulandığı dönem olmuştur. Muttalibov Rusya'ya, Elçibey ise Türkiye'ye ve Batıya yönelerek ülkenin bağımsızlığını sürdürme hedefini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Ancak Karabağ Savaşı'ndaki başarısızlıklar hem Muttalibov'u hem de Elçibey'in iktidardan uzaklaştırılmalarına sebep olmuştur.

Haydar Aliyev ve İlham Aliyev ülkeyi tek kutuplu bir dış politikadan denge politikalarının uygulandığı farklı bir stratejiyle yöneltmeye çalışmıştır. Bu politikanın merkezinde ABD, AB, Türkiye, Rusya ve İran yer almıştır. Azerbaycan bir taraftan Batı ile ilişkileri sağlamlaştırmaya çalışırken diğer taraftan Rusya ile ilişkileri geliştirerek Karabağ sorununu çözmeye çalışmıştır. Denge politikası kapsamında Azeri petrol ve doğalgazının işletilme imtiyazları ve Dünya pazarlarına ulaştırılması özel önem verilmiştir. Bu politika kapsamında Batılı şirketlere enerji kaynaklarının işletilme imtiyazları verilirken, BDT üyesi olması ve ikili askeri anlaşmalara rağmen Azerbaycan Rusya ile olan ilişkilerde belirli bir mesafeyi hep korumuş ve Batılı şirketlerle olan anlaşmalara sadık kalmaya çalışmıştır.

Azerbaycan'ın sorunlarını çözebilmek için yürüttüğü dış politika, hükümetlerin siyasi görüşleri ve ülkenin içinde bulunduğu şartlara göre değişiklik göstermiştir. Muttalibov döneminde tarihi öge ön plana çıkarak üç yüzyıl birlikte yaşadıkları Rusya'ya yakın bir politika izlenmiştir. Elçibey döneminde demografik öge ön plana çıkmış ve ülkenin etkin etnik yapısı olan Azeri Türkleri, aynı etnik kökenden gelen Türkiye ile yakın ilişkiye girmiştir. Aynı zamanda ekonomik öge de dış politikanın temel unsuru

---

⁴³Vagif Sadikhov, "Azerbaijan and Europe", *Azerbaijan Focus*, S. 2 (2), Ocak-Mart 2010, s. 85 vd.

olmuş ve Elçibey hükümeti Azerbaycan petrollerinin çıkartılması ve dünya pazarlarına ulaştırılması için yabancı şirketlerle, dolayısıyla Batılı ülkelerle anlaşmanın yollarını aramıştır. Haydar Aliyev hükümeti için ekonomik ve politik öğeler ön plana çıkmış ve uluslararası sisteme entegre olabilmek için bu iki öğeyi dış politikanın ana unsuru yapmıştır. Aynı durum İlham Aliyev döneminde de devam etmiştir. Doğal olarak, demografik ve tarihi öğeler geri plana düşmüştür. Her üç dönemde de kültürel öğe ön plana çıkan etkin öğe ile birlikte dış politikanın önemli bir ayağı olmuştur. Zira gerek din, gerek dil birliği ülkenin dış politikalarında özel bir yere sahip olmuştur.

Bugün Azerbaycan'ın dış politikasına politik, ekonomik, kültürel, geo-stratejik unsurlar doğrudan, etnik ve tarihi öğeler ise dolayısıyla etki etmektedir. Ülke politik ve ekonomik öğelerin etkisiyle küreselleşen dünyaya entegre olmaya çalışmakta; kültürel öğenin etkisiyle dil ve din birliği içindeki ülkelerle kültürel bağlar kurmaya çalışmakta; geo-stratejik öğenin etkisiyle NATO, AB, BDT gibi uluslararası kuruluşlarla yakın işbirliğine girmekte; etnik ve tarihi öğelerin zorlamasıyla Türkiye, İran ve Rusya ile yakın bir işbirliğine yönelmektedir.

KAYNAKÇA

1. “Azerbaycan’ın Sosyal Yapısı”, <http://www.ansiklopedim.com/detay/70/Azerbaycan-in-Sosyal-Yapisi.html>, (erişim: 02.10.2012)
2. “Coğrafi Konum”, <http://azerbaycan.ihh.org.tr/genelbilgiler/cografikonum/cografikonum.html>, (erişim: 29.09.2012)
3. Akdevelioğlu, Atay, “İran’ın Orta Asya, Afganistan ve Azerbaycan Politikası (1)”, http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_04.html, (erişim: 01.11.2012)
4. Aras, Osman Nuri, “Karabağ Ekonomisi ve Karabağ Savaşı’nın Ekonomik Etkileri”, *Karabağ Savaşı Siyasi-Hukuki-Ekonomik Analiz*, Bakü, Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2008, s. 142-178
5. Aras, *Azerbaycan Hazar Ekonomisi ve Stratejisi*, (İstanbul, Derin Yayınları, 2008), s. 112-113.
6. Aslan, Betül, “I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türkleri’nin Erzurum Ahalisine Yaptığı “Kardeş Kömeği” (Yardımları)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 6, 1996, s. 161-178.

7. Aslanlı, “İlhan Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikası”, *EkoAvrasya Bülteni*, <http://www.ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=14&Pid=10&Lang=TR>, (erişim: 09.09.2011)
8. Aslanlı, “Azerbaycan’da Devlet Başkanlığı Seçimi ve Sonrasındaki Gelişmeler”, *Karadeniz Araştırmaları -I*, http://www.karam.org.tr/Makaleler/1118809257_aslanli.pdf, (erişim: 12.10.2012)
9. Aslanlı, Araz, “Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikası: Genel Özellikler ve Karabağ Sorunu”, <http://www.1news.com.tr/yazarlar/20111212054700329.html>, (erişim: 12.12.2011)
10. *Azerbaycan İqtisadiyyatı*, (Bakı, Asiya Üniversitesi, 2009), s. 130.
11. *Azerbaycan Respublikasının Konstitusiyası*, <http://www.meclis.gov.az/?/az/topcontent/2>, (erişim: 27.09.2012)
12. *Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və Qafqaz İslam Ordusu* (Edit: M. Süleymanov, Mehmet Rıhtım) (Baku, Qafqaz Üniversitesi Yayınları, 2008).
13. Hasanli, Jamil, “The Republic of Azerbaijan in International Relations System”, *Azerbaijan in Global Politics Crafting Foreign Policy*, (edit. Alexandros Petersen, Fariz İsmailzade), (Baku, Azerbaijan Diplomatic Academy, 2009), s.25-67;
14. Hasanov, İlhan, *Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan’ın Dış Politikası (1993–2001)*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s. 198-199.
15. <http://www.azstat.org/macroeconomy/indexaz.php>, (erişim: 12.02.2012)
16. http://www.azstat.org/statinfo/demographic/az/AP_/AZ_1.shtml, (erişim: 27.09.2012)
17. Mardanov, Samir, *Azerbaycan-ABD İlişkileri ve Azerbaycan’da ABD Algısı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası ilişkiler Anabilim Dalı, 2012.
18. Mehdiyev, Ramiz, *Azerbaycan: Globallaşma Dövrünün Talepleri*, (Bakü, Yeni Neşrler Evi, 2005), s. 220.
19. Mensimli, A., “Azerbaycan’da Çokpartili Düzenin Yerleşmesi”, *Soydaş Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, 1997, s. 3-12.
20. National Security Concept of the Republic of Azerbaijan Approved by Instruction No. 2198 of the President of the Republic of Azerbaijan, on 23 May 2007, s. 13, <http://merln.ndu.edu/whitepapers/Azerbaijan2007.pdf>, (erişim: 21.09.2012)

21. Petkim Yaşam Bülteni, Star Rafinesi Temel Atma Töreni Özel Sayısı, Ekim, 2011, s. 17.
http://www.petkim.com.tr/UserFiles/file/Basin/PetkimYasamDergisi/petkim_yasam_dergisi_STAR_Rafinerisi.pdf, (erişim: 03.10.2012)
22. Rustamov, Rafiq, *Azerbaycan Dış Politikasında Kimlik, Tehdit Algılaması ve Güvenlik Yaklaşımları*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-2008, s. 174-222.
23. Sadıkhov, Vagif, “Azerbaijan and Europe”, *Azerbaijan Focus*, S. 2 (2), Ocak-Mart 2010, s. 85 vd.
24. Samad Seyidov, “Stages in Azerbaijan’s Integration into Europe”, *Azerbaijan Focus*, S. 2 (2), Ocak-Mart 2010, s. 57-66.
25. Samedov, Elsavar, *Azerbaycan’da Din Eğitimi*, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006. s. 1-2.
26. Seferov, Rehman, “Sovyet Dönemi ve Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Nüfusunun Etnik Yapısındaki Değişimler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 403, <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s17/seferov.pdf>s, (erişim: 02.10.2012)
27. Shaffer, Brenda, “Permanent Factors in Azerbaijan’s Foreign Policy”, *Azerbaijan in Global Politics Crafting Foreign Policy* (edit. Alexandros Petersen, Fariz İsmailzade) Baku, Azerbaijan Diplomatic Academy, 2009, s. 67-85.
28. Yalçınkaya, Alaeddin, *Kafkasya’da Siyasi Gelişmeler*, (Ankara, Lalezar Kitabevi, 2006), s.140-141.
29. Yeşilot, Okan, *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, (İstanbul, Kitabevi, 2005), s 181.
30. Yılmaz, Reha, “Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde Son Dönem”, *Bilge Strateji*, Cilt 2, Sayı 2, Bahar 2010, s. 26 vd.
31. Yılmaz, *Azerbaycan Dış Politikası ve Türkiye*, (Çankırı, ÇAVSAM Yayınları, 2012), s. 47-49.
32. Yılmaz, Reha, “Ya İsrail Azerbaycan’ın Dengesini Bozarsa”, <http://www.usgam.com.tr/index.php?l=807&cid=617&konu=24&bolge=7>, (erişim: 27.09.2012)